

ISTORIJOS AIDAI

LIETUVOS POLITINĖS KULTŪROS ATSPINDŽIAI 1613 M. LDK ŽEMĖLAPYJE

Vytautas Budvytis

1613 m. Amsterdame kunigaikščio Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) iniciatyva išspausdintas žemėlapis *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir kitų gretimų sričių tikslus aprašymas (Magni Ducatus Lituaniae caeterarumque regionum illi adiacentium exacta descriptio)*, trumpiau vadinamas LDK žemėlapiu, yra vienas iš reikšmingiausių Lietuvos istorijos ir kultūros paminklų. Minime 400-ąsias žemėlapiu išleidimo metines.

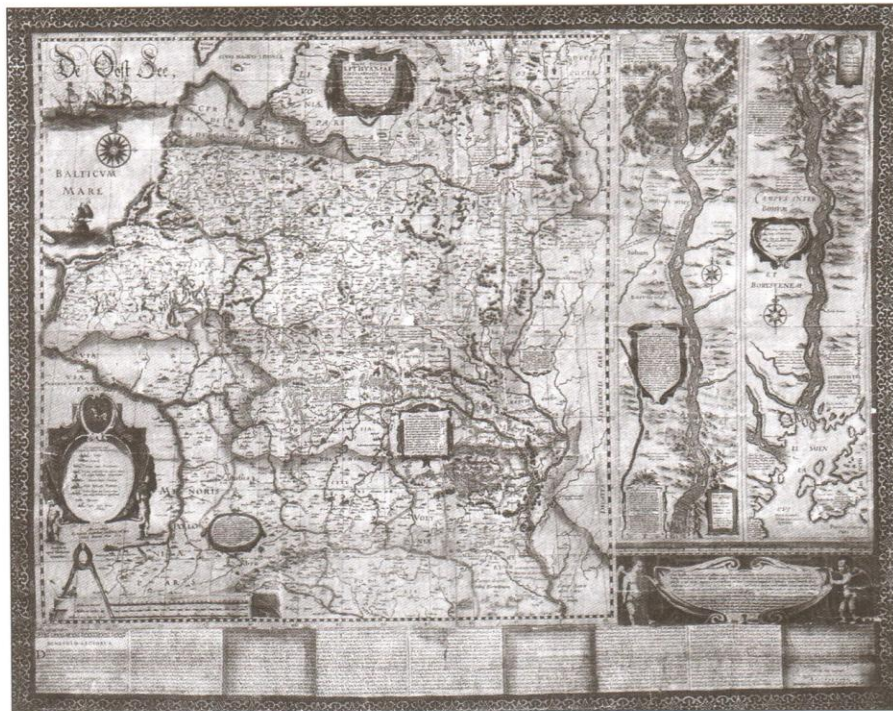
Tai pirmas Lietuvoje nubraižytas Lietuvos žemėlapis, kuris tikslumu ir estetine išraiška nenusileido kitiems to meto Europos žemėlapiams, o kai kuriais atvejais juos pranoko. Šis žemėlapis sudarytas remiantis naujausiais topografiniais LDK teritorijos matavimais (topografinius matavimus atliko Vilniaus universiteto profesorius Jokūbas Bosgravè), jis atitiko aukščiausius to meto kartografijos reikalavimus. Žemėlapyje patikslinta daugelio miestų, miestelių ir vietovių lokalizacija, nubraižyta tiksli Dnepro vaga (jai skirta atskira žemėlapiu dalis), pridėtas LDK aprašymas. Pirmą kartą parodytas administracinis suskirstymas, gausu istorinės ir politinės informacijos apie valstybę¹. Visą XVII a. žemėlapis buvo ypač populiarus tarp kartografų. Jie jį perbraižydavo siekdami pritaikyti leidžiamiems atlasams².

Žemėlapiu originalas neišliko. Upsalos (Švedija) universiteto bibliotekoje yra saugomas pirmosios laidos spausdintas variantas³. Vėlesni žemėlapiu leidimai yra saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA), Lietuvos nacionaliniame muziejuje (LNM), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (LMAVB), Žemaičių muziejuje „Alka“ ir kitur.

¹ Bumblauskas A. *Senosios Lietuvos istorija, 1009–1795*. Vilnius, 2005, p. 370.

² Gliožaitis A. A. *Kunigaikščio M. K. Radvilos Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės 1613 m. žemėlapis // Žiemgala*. 2007/1. Vilnius, 2007, p. 4.

³ Gliožaitis A. A. *Kunigaikščio M. K. Radvilos žemėlapiui Magni Ducatus Lithuaniae – 400 metų // Gimtasai kraštas*. 2013. Vilnius, 2013, p. 74, 78.

1613 m. LDK žemėlapis. <http://www.lnm.lt/virtualios-parodos/lietuva-zemelapiuose?id=318>

Taigi šio straipsnio tikslas yra aptariamą žemėlapi pristatyti kaip istorijos šaltinį, kuriame charakteringai atsispindi Lietuvos politinė kultūra, kuri šiuo atveju tapatintina būtent su Radvilų giminės politine savimone ir jos atspindžiais žemėlapyje. Straipsnio uždavinys yra glaustai pristatyti patį žemėlapi (idėja, sudarymas, leidyba, turinys) ir išryškinti jame atsispindinčius istorinius, politinius bei kultūrinius aspektus.

Žemėlapyje pažymėtos ir devynios dabartinio Kaišiadorių rajono gyvenvietės: Rumšiškės (*Rumsijski*), Darsūniškis (*Darsuniski*), Kruonis (*Kronie*), Žiezmariai (*Zezmorij*), Strėvininkai (*Straieniki*), Žasliai (*Zosle*), Paparčiai (*Poporcie*), Zūbiškės (*Zocziski*), Gegužinė (*Greguzijn*). Be didžiųjų – Nemuno (*Niemen*) ir Neries (*Vilia*) – upių, pažymėta ir sraunioji rajono upė Strėva (*Strawa*). Punktyrine linija pažymėta riba skirianti Trakų vaivadijos (tuo metu apėmusios dabartinį Kaišiadorių rajoną) Trakų ir Kauno apskritis (pavietus).

Dabartinio Kaišiadorių rajono teritorija. 1613 m. LDK žemėlapių fragmentas (LMA Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyrius. K-845).

Sumanymas

Apie XVI a. vidurį labai išsiplėtė Lietuvos prekyba su užsieniu. Prekėms (pagr. miško medžiagai ir grūdams) išgabenti dažniausiai buvo naudojami vandens keliai⁴. Giliau pažinti hidrografinį tinklą buvo galima tik iš žemėlapių. Kita vertus, praktikoje atsiskleidė visi žemėlapių trūkumai: mažas geometrinis tikslumas, didelis geografinis neatitikimas ir atsitiktinis bei nepilnas geografinių objektų vaizdavimas. Lietuvos didikai puoselėjo viltį sudaryti naują Lietuvos žemėlapi, kuriame būtų tankus hidrografinis tinklas, įvairaus rango gyvenvietės, išvestos administracinės sienos ir atvaizduoti kai kurie politiniai momentai, dėl kurių prieštaravo Lietuvos didikai, pasirašydami Liublino uniją⁵. Šį sumanymą įgyvendinti ėmėsi Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis – Trakų, vėliau Vilniaus vaivada – vienas iš įtakingiausių savo laiko LDK, o vėliau ir jungtinės Lenkijos–Lietuvos valstybės visuomenės bei politikos veikėjų.

⁴ Kiaupienė J., Lukšaitė I. *Veržli Naujųjų laikų pradžia. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1529–1588 metais*. Lietuvos istorija. T. V. Vilnius, 2013. p. 28, 185.

⁵ Chomskis V. *1613 metų Lietuvos žemėlapis // Astronominis kalendorius*. 1959. Vilnius, 1958, p. 116.

Parengimas ir išleidimas

M. K. Radvila Našlaitėlis (1549–1616). Iš: *Lietuva žemėlapiuose* / Sud. A. Bie-liūnienė, B. Kulnytė, R. Subatniekienė. Vilnius, LNM, 2002.

atliko kartografų kolektyvas⁷. Tiksliai nežinoma šio kolektyvo sudėtis, išskyrus patį M. K. Radvilą, lenką graverį Tomą Makovskį, kurio LDK aprašymas išspausdintas kartu su žemėlapiu, bei Vilniaus universiteto profesorių Jokūbą Bosgravę, atlikusį topografinius matavimus. Darbas užtruko, tačiau manoma, kad lauko darbai galėjo būti baigti apie 1597 ar 1600 m⁸.

M. K. Radvila žemėlapi parengti spaudai ir jį spausdinti nutarė Amsterdamė, nes manė, kad užsienyje išleistas žemėlapis bus vertingesnis ir populiariesnis. Ir neapsiriko, nes žemėlapis tikrai buvo labai vertinamas. M. K. Radvilos užsakymą mielai priėmė V. Jansono įmonė, o žemėlapi išgraviravo žinomas olandų kartografas ir graveris H. Gerardas⁹. Taip 1613 m. buvo atspausdintas beveik ketvirtį amžiaus kurtas LDK žemėlapis.

⁶ Ten pat, p. 117.

⁷ Ten pat, p. 118.

⁸ Gliozaitis A. A. *Kunigaikščio M. K. Radvilos Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės 1613 m. žemėlapis...* p. 5.

⁹ Chomskis V. *1613 m. Lietuvos žemėlapis. Jo analizė ir vertinimas Lietuvos kartografinio vaizdo raidoje*. Vilnius, 2004, p. 125.

M. K. Radvila Našlaitėlis (1549–1616) tam darbui buvo atitinkamai pasiruošęs. Žinių įgijo tėviškėje, Leipcigo ir Strasbūro aukštosiose mokyklose, apkelioavo Vakarų Europą (ir Italiją), Artimuosius Rytus ir Egiptą, Viduržemio jūros salas, buvo gerai susipažinęs su geografijos, matematikos ir astronomijos mokslais. 1582–1584 m. dalyvavo piligriminėje kelionėje į Šventąją Žemę, iš kurios grįžęs turbūt ir pradėjo organizuoti visoje kunigaikštystėje lauko kartografavimo darbus⁶. Iš laiško, rašyto Kijevo vaivada K. V. Ostrogiškiui, matyti, kad Radvilai organizuoti lauko kartografavimą jis ir padėjo, parūpino Dnepro bei jo intakų brėžinius.

M. K. Radvila organizavo LDK lauko kartografavimo darbus, juos finansavo ir iš dalies redagavo žemėlapi. Lauko kartografavimą, duomenų apdorojimą ir žemėlapi braižymą

Žemėlapiu turinys

1613 m. LDK žemėlapis buvo išleistas lotynų kalba. Jo formatas su Dnepro vagos planu ir LDK aprašymu – 82x107 cm, mastelis 1: 1 290 000. Žemėlapis apima milžinišką teritoriją: nuo Vyslos vakaruose iki Dnepro rytuose, nuo Opočkos (Pskovo sritis) šiaurėje iki Čerkasų (Ukrainoje) pietuose¹⁰. Vadinas, į kartografuojamą plotą pateko etninė Lietuva, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Lenkijos, Rytų Prūsijos, Livonijos ir Maskvos kunigaikštystės žemių dalys.

Žemėlapyje gausu įvairių tekstinių paaiškinimų. Po žemėlapiu antrašte yra tekstas, kuriuo M. K. Radvila Našlaitėlis prisistato. Jame sakoma:

„Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir kitų jai gretimų sričių tikslus atvaizdas, išleistas šviesiausiojo ir garbingiausiojo kunigaikščio ir pono Mikalojaus Kristupo Radvilos, Olykos ir Nesvyžiaus kunigaikščio, Šventosios Romos imperijos kunigaikščio, Šydloveco ir Myro grafo, Šventojo kapo Jeruzalėje riterio pastangomis, rūpesčiu ir lėšomis.“¹¹

Po antraštės skydu esančiame įrašė atspindimas Livonijos karas. Jame sakoma:

„Livonai, prispausti Maskvos kariuomenės ir tironijos, 1559 metais Pasvalyje [Positoviae?] pasidavė Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto valdžiai ir globai.“¹²

Žemėlapyje autoriai parodė 1: 340 000 mastelio Dnepro kartografinį vaizdą nuo Čerkasų iki Juodosios jūros. Čia pavaizduotos Dnepro rėvos, salos, intakai ir labai detalai – delta bei pateikta geografiniu, istoriniu ir ekonominiu požiūriu įdomių įrašų. Po Dnepro vagos vaizdu esančiame tekste sakoma:

„Skaitytojui. Du dalykai labiausiai vertė mus prie mūsų geografinio žemėlapiu pridėti Dnepro tėkmę. Pirmiausia – noras parodyti šios upės ilgį, nes, be Dunojaus ir Volgos (kuri tik prasideda Europoje, o iš tikrųjų yra ne Europos, o Azijos upė), Europa ilgesnės ir platesnės upės neturi. Antra – noras parodyti senosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribas, ypač didžiojo kunigaikščio Vytauto laikais. Vytautas turėjo daug sėkmingų kovų su totoriais. Norėdamas išplėsti savo valdžią ir toliau atstumti priešą, jis pasistatė ir sustiprino kai kurias pilis, kurių dabar tik griuvėsiai likę [...]“¹³

¹⁰ Chomskis V. 1613 metų Lietuvos žemėlapis... p. 118.

¹¹ Lietuva žemėlapiuose / Sud. A. Bieliūnienė, B. Kulnytė, R. Subatniekienė. Vilnius, LNM. 2002, p. 212.

¹² Ten pat.

¹³ Ten pat, p. 214.

Dnepro upės deltą vaizduojančios žemėlapių dalies fragmento vienas išraiškingiausių įrašų:

„[Lietuvos didžiojo kunigaikščio] Vytauto maudyklės [orig. – *Balneum vitoldi* – V. B.]

*Boh arba Bog lotyniškai reiškia Dievą. Tuo vardu vadinama žymi Podolės upė, kurią daugelis vadina Hipaniu, o kai kurie, remdamiesi Herodoto nuomone, Akriaku.*¹⁴

Istoriografijoje yra tradicija žodį „maudyklė“ arba „pirtis“ (priklauso nuo lotyniško žodžio *balneum* vertimo) sieti su buvusiomis LDK muitinėmis. Nes žodis „pirtis“ šiuo atveju gali būti traktuotinas ne tik kaip *malonumas*, bet ir kaip *iškaršimas*. Taigi šią žemėlapių žinutę galima pagrįstai vertinti kaip žemėlapių sudarinėtojų siekį pabrėžti ekonominę bei politinę aptariamą teritoriją (Dnepro upės ir jos deltos) įvaidymą Vytauto Didžiojo laikais.

Vytauto maudyklės/pirtys. 1613 m. LDK žemėlapių fragmentas. Iš: *Lietuva žemėlapiuose* / Sud. A. Biečiūnienė, B. Kulnytė, R. Subatniekienė. Vilnius, LNM, 2002.

Dnepro vagos schemoje naudojami kitokie negu žemėlapyje ženklai gyvenvietėms pažymėti. Išskiriamos krikščionių ir totorių gyvenamosios vietos, sugriauti miestai, pilys. Kartu pateikiama laivybai reikalinga informacija, aprašomi Dnepro upės slenksčiai. Pažymima, kad šiapus ir anapus slenksčių plaukiojimas yra saugus ir dideliems prekybiniais ir kariniams laivams. Bendrai visa informacija apie Dnepro pakraščius persunkta buvu-

¹⁴ Ten pat.

sių kautynių dvasia, todėl Dnepro vagos schemą gaubia savotiškas paslaptingumas¹⁵.

Iš viso žemėlapyje išbrėžta apie 1800 upių. Vien tik dabartinės Lietuvos teritorijoje 60. Pirmą kartą Lietuvos kartografijos istorijoje hidrografinis tinklas pasidarė panašus į tikrąjį. Žemėlapyje parodyta daugiau kaip 1000 gyvenviečių: šiandieninėje Lietuvoje – apie 150, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – apie 560, gretimų šalių žemėse – apie 290. Toks didelis gyvenviečių skaičius Lietuvoje jau rodo, kaip intensyviai buvo įsisavinama teritorija XVI a. Grupuojant gyvenvietes, buvo atsižvelgta į politinę-administracinę, ekonominę ir strateginę reikšmę. Gyvenvietės sugrupuotos net į devynias grupes: I – sostinė, II – miestai, turintys miesto teises, III – vaivadijų centrai, IV – miestai su pilimi arba su kaimiečių teismu, V – miestai, kuriuose yra kunigaikščių rūmai (Biržai, Dubingiai), VI – miestai su Romos katalikų vyskupijos administraciniu centru, VII – miestai su stačiatikių bažnyčios administraciniu centru, VIII – miesteliai, IX – kaimai, kuriuose yra bajoro dvaras¹⁶. Gyvenviečių dydžiui nusakyti žemėlapyje sudarytojai pasirinko skirtingo dydžio panoraminis piešinėlius. Administracinei ir kultūrinei gyvenvietės svarbai pažymėti jie panaudojo papildomus ženklelius: įvairios formos vėliavėles, karūnas, katalikų ir stačiatikių liturginės atributikos piešinėlius.

Žemėlapyje devynios dabartinio Kaišiadorių rajono gyvenvietės (Rumšiškės, Darsūniškis, Kruonis, Žiežmariai, Strėvininkai, Žasliai, Paparčiai, Zūbiškės ir Gegužinė) pažymėtos panašaus dydžio ir išvaizdos panoraminiais piešiniais. Išsiskiria Strėvininkai, kurie pažymėti kaip „kaimas, kuriame yra bajoro dvaras“. Šioje vietoje reikia pasakyti, jog XVI a. Strėvininkus valdė Stravinskiai, o šio amžiaus pabaigoje Strėvininkai atiteko Bogdanui Oginskiui. Čia Oginskiai jau XVII a. pasistatė rūmus ir dvarą valdė net iki 1831 metų¹⁷. Taip pat išsiskiria Gegužinė, klaidingai pažymėta ne kairėje, o dešinėje Neries pusėje.

Iš politinių-administracinių elementų yra žymimos valstybės sienos, vaivadijų ir apskričių ribos. Lietuvos politinė kultūra ir visų pirma Radvilų giminės politinė savimone charakteringai atsispindi žemėlapyje valstybės sienų žymėjime. Žemėlapyje nubrėžtos dvi valstybinės sienos: viena prieš Liublino uniją ir kita po – Liublino unijos. Ankstesnė siena pažymėta fundamentaliai, t.y. stambia punktyrine linija su šešiakampėmis žvaigždėmis, o vėlesnė – lai-

¹⁵ Gliožaitis A. *Karo veiksmų atspindys kunigaikščio M. K. Radvilos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1613 metų žemėlapyje // Karys*. 1995. Nr. 2, p. 24.

¹⁶ *Lietuva žemėlapiuose...* p. 212.

¹⁷ Gustaitis R. *Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas*. Kaišiadorys, 2001, p. 295.

Dveju valstybės sienų žymėjimas (žvaigždutės ir skritulėliai). Iš: *Lietuva žemėlapiuose* / Sud. A. Bieliūnienė, B. Kulnytė, R. Subatniekienė. Vilnius, LNM, 2002.

kinai, punktyrine linija su skritulėliais. Tai, be abejo, yra savotiška politinė demonstracija prieš Liublino unijos sutartį, pagal kurią nuo Lietuvos buvo atplėštos Ukrainos žemės ir prijungtos prie Lenkijos. Be to, žemėlapyje labai stropiai vaizduojamos plačios Radvilų giminės sodybos, norint pabrėžti, kad ši giminė yra viena garsiausių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Žemėlapyje prie nubrėžtų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienų gausu įvairių paaiškinančių užrašų. Pavyzdžiui, netoli Kijevo yra toks užrašas: „Moravijos Karskas Maskvos nebuvo statytas“. Kitas įrašas į pietus nuo Kijevo skelbia: „Karalius Steponas Korsunio miestą pastatė 1581 metais“. Šiais užrašais žemėlapyje sudarytojai dar kartą patvirtina, kad nubrėžtomis sienomis tikrai yra vaizduojama teisėta LDK teritorija¹⁸.

Užrašai ir piešiniai apie vykusias kautynes išdėstyti pagal sieną su Maskvos Didžiąja Kunigaikštyste ir atspindi dramatiškus XVI a. įvykius. Prie Vitebs-

¹⁸ Gliozaitis A. *Karo veiksmų atspindys...* p. 22.

ko matyti užrašas: „Vitebskas saugiausia Lietuvos tvirtovė prieš maskviečius“. Tarp Vitebsko ir Smolensko nupiešti kovojantys Lietuvos ir Maskvos raiteliai. Už raitelių pavaizduotas Maskvos kariuomenės pulkas. Piešinio apačioje užrašas: „Lietuviai sulaiiko ir atremia maskviečių įsiveržimus“¹⁹. Žemėlapyje pažymėta ir 1579 m. Polocko apgultis: pavaizduoti karių būriai ir palapinės. Kaip žinome, šioje operacijoje dalyvavo ir kunigaikštis M. K. Radvila Našlaitėlis, kuris mūšio metu buvo sužeistas į galvą²⁰. Taip pat teigiama, kad būtent po šio įvykio M. K. Radvila Našlaitėlis davė žodį, jog jei pasveiks tai aplankys Šventąją Žemę. Įdomu, jog šalia įrašų atspindinčių to meto LDK kovas su maskviečiais yra ir taiką simbolizuojančių įrašų. Pavyzdžiui, prie pasienio upės Mzerčios, kuri yra kairysis Dnepro intakas, užrašas: „Šito tilto vieną pusę grindžia ir taiso maskviečiai, kitą gi pusę – mes [lietuviai – V. B.]“²¹.

Žemėlapyje gausu įvairių užrašų. Jie leidžia spręsti, kad žemėlapis buvo skirtas ir kariuomenės reikmėms. Apie tai byloja užrašas Voluinėje:

„Polesės pelkės. Šioje provincijos dalyje esama daug pelkėtų ir didelių vietų, kurios kai kada atrodo kaip dideli ežerai. Dėl tos priežasties nepažymėjome tikslų šių vietų atstumų. Tačiau kad turėtum bent šiokią tokį aiškumą ir matytum, kiek viena vietovė nutolusi nuo kitos, surašėme skaičius ir sužymėjome taškus bei įlinkius. Jeigu norėtum nustatyti šių vietovių atstumus skriestuvu, žinok, kad einant Pripetės upe, tarp Grudeko ir Kijevo yra 60 mylių, tuo tarpu pagal mūsų pažymėjimus atstumas išauga iki 120 mylių.“²²

LDK aprašymas

Žemėlapio apatinėje dalyje esančio LDK aprašymo autorius Tomas Makovskis, įtikinamai ir aiškiai dėstydamas pagrindines žinias apie Lietuvos klimatą, gamtos turtus, ekonomiką, kultūros įstaigas ir papročius, lengvai sugriauna mitą apie tariamą lietuvių tautos kultūrinį ir politinį atsilikimą, kurį apie Lietuvą skleidė ankstesni svetimšaliai keliautojai.

Aprašyme glaustai apžvelgiama Lietuvos politinė istorija:

„Dabar šioje šalyje gausu pilių ir dvarų ir miestų iš kurių žymiausias yra

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Kiaupienė J. Įvadas // Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis. *Kelionė į Jeruzalę*. Vilnius, 1990, p. 15.

²¹ Gliožaitis A. *Karo veiksmy atspindys...* p. 22–23.

²² *Lietuva žemėlapiuose...* p. 213.

Vilnius, visos valstybės sostinė, garsus ir labai didelis miestas [...] įsikūręs Vilijos ir Vilnios santakoje [...].

[...] Šioje kunigaikštystėje yra ir [...] graikų apeigų vyskupų, žmonių vadykomis vadinamų, priklausančių Romos bažnyčiai, jos priklausomybei pasidavusių 1596 metais. Jų katedros yra Polocke ir Pinske.

[...] Lietuviai, atmetę bjaurų demonų garbinimą, Kristaus tikėjimą priėmė tada, kai Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila vedė Lenkijos karalienę Jadvygą ir kartu su broliais Vytautu, Borisu ir Švitrigaila 1386 m. vasario 14 dieną Krokuvoje iš Gniezno arkivyskupo Bodžantos priėmė krikštą (tada buvo padėtas Lenkijos ir Lietuvos sąjungos ir unijos pagrindas); jų pavyzdžiu pasekė Lietuvos kilmingieji, ir prastuomenė mielai priėmė krikštą, o priėmusi tikėjimą, išlaikė jį iki šiol, kai jau mūsų laikais iš Vokietijos į Lenkiją atėjusi erezija taip pat ir Lietuvą užkrėtė, betgi pagal krikščioniškus papročius, kaip ir kitos krikščioniškos tautos, tebegyvena [...]

Taigi palaiminga kunigaikštystė, atnaujinusi ir sustiprinusi tradicinę sąjungą, vieningu susitarimu 1569 m. susijungė su Lenkijos karalyste į vieną valstybę ir taip tarsi visiškai suaugo į vieną kūną, išsaugodama savo teises ir laisves (savo vyriausybę ir pareigūnus Lietuva, aišku, tebeturi kaip ir anksčiau). Susijungimas įvyko visų pritarimu ir ne iš baimės, kaip tai kas nežinodamas tvirtina, nes laimingai susijungusios pusės viena kitai padeda prieš bendrus priešus [...]²³

Šioje LDK aprašymo ištraukoje akcentuojama šalies sostinės Vilnius reikšmė, minima Brastos bažnytinė unija (sudaryta 1596 m.) bei trumpai pristatoma Lietuvos krikšto istorija. Apie reformaciją užsimenama kaip apie ereziją, o tai aiški nuoroda ir į paties žemėlapio iniciatoriaus M. K. Radvilos Našlaitėlio atsišventimą iš kalvinizmo į katalikybę. Svarbu, kad teigiama strateginės Lietuvos ir Lenkijos partnerystės tradicija, tačiau pabrėžiama, kad Liublino unija sudaryta laisvu abiejų pusių susitarimu. Kartu pabrėžiama, kad Lietuva po Liublino unijos išsaugojo suverenitetą. Būtent toks Liublino unijos traktavimas aiškiai atspindi to meto Lietuvos politinę laikyseną bei lietuvių politikų politinę savimonę.

Akcentuotai aprašoma ir Lietuvos gamta, lietuvių kultūra:

„Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė labai plati ir labai garsi šalis. Ją drėkina žuvingi tvenkiniai, ežerai, didelės ir vandeningos upės [...] Joje gausu puikių girių, kuriose galima medžioti, prisirinkti medaus ir kurios taip pat teikia pakan-

²³ Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.). / Parengė J. Jurginis ir A. Šidlauskas. Vilnius, 1983, p. 85–87.

kamai medžiagos namų ir laivų statybai bei pelenų gavimui. Ši šalis iš visų pusių turi gerus, neklaidžius, lengvai važiuojamus kelius [...], ir keliautojas, vykdamas iš Lenkijos, gali čia ateiti (kaip sakoma) nesušlapęs kojų. Čia gerai dera visų javai, jie visada prinoksta ir tinkamą derlių duoda.

[...] didikai turi gražius rūmus ar pilis iš lauko išpuoštas užsienio pavyzdžiu ir viduje brangiai apstatytas. Kai kurios iš jų apsuptos mūro sienomis, pylimais ir turi daug kariškų pabūklų.

Lietuvių giminė džiaugiasi daugeliu laisvių. Ji yra labai draugiška, civiliz-uota ir svetinga, nepažįstamus ne tik mielai pas save priima, bet ir pavaišina, pakviečia lankytis ir gražiai palydi [...]

*Lietuvių rūbai gana puošnūs, pasižymi įvairumu. Žmonės gyvena švariai [...]*²⁴

Prie Dnepro išsklotinės esančiame tekste minimos Rumšiškės:

*„Porogai, arba porokai. Mūsų kalba „porogas“ reiškia slenkstį. Tai Dnepro uolos, į kurias atsimuša tekantis vanduo; krentant jam per slenkstį iš aukštai žemyn, kyla toks triukšmas, jog girdėti kartais už trijų mylių. Senovės graikai tokias vietas vadindavo katadaupa, t.y. girdima iš tolo. Panašių kataraktų yra šiose upėse, būtent: Vysloje prie Gnevo, Reine prie Šauhuso, Nemune prie Rumšiškių [...]*²⁵

Kalbant bendrai, patį LDK aprašymą galima apibūdinti istorikės dr. Laimos Bucevičiūtės žodžiais: „Tomo Makovskio tekstas – tai kaip turizmo vadovas“. Turizmas, turint galvoje šiuolaikinę šios sąvokos reikšmę bei žvelgiant iš šių dienų perspektyvos, yra valstybės nacionalinės politikos dalis. Todėl aptariamo žemėlapiu Lietuvos aprašymas rodo ir tam tikras LDK valstybinės politikos kryptis, siekį pritraukti į šalį kuo daugiau keliautojų bei tokiu būdu garsinti šalį.

Išryškinius 1613 m. LDK žemėlapyje pateikiamas istorines, politines bei kultūrinės aktualijas, galima tvirtai teigti, kad jame visų pirma per Radvilų giminės savimonę charakteringai atsispindi Lietuvos politinė kultūra. Apskritai kartografinė medžiaga, ką aiškiai rodo ir aptartas žemėlapis, yra tautos istorijos pažinimo šaltinis, leidžiantis pažinti savo krašto praeitį ir dabartį, neužmiršti valstybės vystimosi istorinių sąlygų.

Kaišiadorys, 2013, lapkritis.

²⁴ Ten pat. P. 84–86.

²⁵ Ten pat. P. 87.